

4.

NAAR EEN PARITAIRE DEMOCRATIE. ANALYSE VAN DE GEMEENTE- EN PROVINCIERAADSVERKIEZINGEN VAN 8 OKTOBER 2000. ALGEMENE CONCLUSIES.

Éliane Gubin en Leen van Molle

Directie van de Gelijke Kansen. Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

Juli 2001, p.115-134.

Trefwoorden:

PARITAIRE DEMOCRATIE – POLITIEKE PARTICIPATIE – CIJFERMATERIAAL – VERKIEZINGEN -

---

De gemeenteraads- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000 zijn voor de eerste keer op dit niveau van de machtsuitoefening met de volle toepassing van de wet Smet-Tobback uitgevoerd. Een analyse van deze verkiezingen is bovendien belangrijk omdat een recent voorontwerp van wet verder probeert te gaan dan de quota van 1994 om volledig de weg naar de pariteit in te slaan.

Gubin en Van Molle behandelen in dit algemene besluit van de analyse van de verkiezingen vooral drie aspecten: ten eerste de vrouwelijke kandidaten. Zij maken 42% van alle kandidaten uit. Het provinciaal niveau voor vrouwen is overal gunstiger gebleken dan het gemeentelijk niveau. Globaal gezien kan men echter zeggen dat bijna alle partijen consignes hebben gegeven die in de richting van een evenwichtige samenstelling van de kieslijsten gaan.

Ten tweede de vrouwelijke verkozenen. Zij maken maar 29 % van de verkozenen uit. En weer zijn de resultaten op gemeentelijk niveau iets minder gunstig dan op provinciaal niveau. Er is wel een verbetering merkbaar vergeleken met 1994. Wat de toegang van verkozen vrouwen tot de uitvoerende organen betreft: in 33% van de gemeenten blijft het schepencollege een uitsluitend mannelijke aangelegenheid, maar in 1994 was dat nog het geval in 48% van de gemeenten.

Ten derde geven de auteurs een kort overzicht van factoren die de verkiezingskansen van vrouwen kunnen beïnvloeden. Deze factoren zijn uitsluitend voor de gemeenteraadsverkiezingen onderzocht.

Gubin en Van Molle besluiten hun artikel met een overzicht van de lokale vertegenwoordiging in de landen van de EU op het einde van 1999. Hieruit blijkt dat de in 2000 waargenomen stijging een lichte verbetering betekent, maar het is duidelijk dat vrouwen vooral de doorstroming naar de uitvoerende organen wordt bemoeilijkt of ontzegd.

Éliane Gubin is doctor in de Letteren en Wijsbegeerte (geschiedenis). Zij doceert aan de ULB Belgische geschiedenis van de Nieuwste Tijd. Haar onderzoek betreft voornamelijk de politieke en sociale geschiedenis van de 19de en 20ste eeuw en de geschiedenis van de vrouw.

Leen Van Molle is doctor in de Letteren en Wijsbegeerte (geschiedenis). Zij is als hoofddocent verbonden aan het Departement Geschiedenis van de KUL. Haar colleges en onderzoek spitsen zich toe op de sociaal-politieke en sociaal-economische geschiedenis van de 19de en 20ste eeuw.

**NAAR EEN PARITAIRE DEMOCRATIE. ANALYSE VAN DE GEMEENTE- EN
PROVINCIERAADSVERKIEZINGEN VAN 8 OKTOBER 2000**
Algemene conclusies

**I. EEN LANGE EN LANGZAAM AFGELEGDE WEG, MAAR EEN VERSNELLING BIJ
HET AANBREKEN VAN DE XXIe EEUW**

In 1921 hebben vrouwen het gemeentelijk stemrecht verworven. Ze zijn op alle niveaus verkiesbaar. Een nieuwe wereldoorlog (1940-1945), talrijke institutionele hervormingen, diepgaande omwentelingen in de politieke families en de constante uitbreiding van het kiezerscorps¹, hebben geen significante doorbraak van vrouwen in de politiek bewerkt, althans niet vóór het laatste kwart van de XXe eeuw. De toepassing van quota die het tekort aan vrouwelijke vertegenwoordigers moesten uitvegen, heeft veel principiële bezwaren opgeworpen: kan men de gelijkheid forceren? Kan een recht *verplicht* worden gemaakt? Is de verkiezing 'dankzij' de quota geen vernedering voor vrouwen?

In de debatten die aan de aanvaarding van de wet zijn voorafgegaan, scheen men te vergeten hoezeer de gelijkheid steeds een zaak van verplichting was geweest. Het stemrecht zelf, een natuurlijk recht bij uitstek, was het voorwerp van langdurige politieke debatten, alvorens het als universeel *recht* werd erkend en in België sinds 1893 *verplicht* werd gemaakt. De verkiezingsvoorschriften bevatten een massa verplichtingen, die echter niet als een aanval op de vrijheid van de burger worden beschouwd. Het land, grondgebied van evenwichten en van consensusbeleid bij uitstek (cf. de politieke, linguïstische, regionale, ideologische evenwichten), heeft zich precies dankzij ingewikkelde doseringen tussen regio's, partijen, taalgemeenschappen enz. kunnen handhaven. De weerstand tegenover de "vrouwenquota", ook bij de vrouwen zelf, toonde aan hoe diep de bezwaren veranderd waren, zodra het erom ging de sociale verhouding tussen de geslachten in evenwicht te brengen. De debatten hadden de verdienste tot nadenken aan te zetten. Met de afstand waarover we nu beschikken, kunnen we zeggen dat ze op een uitstekende wijze de mentaliteit, de gewoonten en een politieke cultuur blootlegden die het resultaat waren van een mannenmaatschappij.

Sedertdien is het duidelijk geworden dat de tijd niet alles oplost: vrouwen zullen niet zomaar langzamerhand en spontaan in het politieke leven een plaats verwerven. De gelijkheid, voor de mannen zowel als voor de vrouwen, is altijd het resultaat van een verovering. In 1994 sloeg België dus vrijwillig een nieuwe weg in, als enige land van de Europese Unie dat de quota wettelijk verplicht stelde bij de samenstelling van de verkiezingslijsten. Als zodanig waren de verkiezingen van 2000 een proef.

De wet Smet-Tobback oriënteerde de politieke cultuur naar een genderdimensie. De wet heeft, concreet gezien, aanmoedigende maar onvoldoende effecten gehad. Want de politieke ondervertegenwoordiging van vrouwen heeft geen eenvoudige, eenduidige, duidelijk herkenbare – en dus gemakkelijk op te lossen – oorzaak. Zij is het gevolg van de sociale organisatie die sinds de Franse revolutie, rolpatronen en taken heeft verdeeld volgens de geslachten. Ze plakt aan het collectief gedragspatroon zoals een tweede huid en niets verandert zo langzaam als de mentaliteit die uit gewoontes voortvloeit. In de politiek is het tekort aan vrouwen een onderdeel van de evolutie op lange termijn, van de geleidelijke emancipatie van de vrouw. Dit tekort is het resultaat van een bundel factoren die zich verenigen – vooral op plaatselijk niveau waar het beleid van de gemeente zijn eigen logica heeft - en meer verband houden met de nabijheid dan met

---

¹ verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd tot 18 jaar in 1971 voor de gemeenteraadsverkiezingen, in 1981 voor de provincieraadsverkiezingen en wetgevende verkiezingen, kiesrecht voor buitenlanders voor de gemeenteraadsverkiezingen in 1996.

politieke programma's. Daarbij kan een ogenschijnlijk gunstige maatregel voor vrouwen ongekende en onverwacht perverse uitwerkingen hebben bij de concrete toepassing ervan. Sedert kort heeft de *gender mainstreaming* zich trouwens als een echte politieke begeleider opgeworpen, om negatieve uitwerkingen te voorkomen.

Na de evaluatie van de resultaten van de parlementsverkiezingen van 1999², was het nuttig om zich over de gemeenteraads- en de provincieraadsverkiezingen van oktober 2000 te buigen. Die verkiezingen zijn voor de eerste keer op dit niveau van de machtsuitoefening met de volledige toepassing van de wet Smet-Tobback uitgevoerd. Er werd bovendien nog een technische verandering aan toegevoegd, namelijk de vermindering tot de helft van de overdracht van de lijststemmen. De afschaffing van die verkiezingstechniek was sinds het begin van de jaren negentig, met name door de liberalen³, zo niet als een alternatief voor de quota gezien, dan minstens als een middel om de verkiezingskansen van vrouwen te vergroten, terwijl ze de macht van de kiezer in ere zou herstellen.

Een derde element maakt deze analyse interessant. Het debat over de pariteit is verre van afgesloten. Een recent voorontwerp van wet dat in mei 2000 door de ministers Laurette Onkelinx en Antoine Duquesne werd voorgesteld, poogt verder te gaan dan de quota van 1994 om volledig de weg naar de pariteit in te slaan. Om al deze redenen heeft de analyse van de laatste verkiezingen dus een bijzonder belang.

In dit algemene besluit zullen we vooral drie aspecten behandelen: ten eerste de vrouwelijke kandidaten – op wie wij de nadruk gelegd hebben, want zij worden dikwijls door de verkiezingsgeschiedenis vergeten. De meeste politieke analisten interesseren zich veel meer voor de (mannelijke en vrouwelijke) verkozenen. De stijging van het aantal vrouwelijke kandidaten is een eerste voorwaarde voor de doorbraak van vrouwen in de politiek. Zelfs als de vrouwen niet verkozen worden, smeedt hun veelvuldige aanwezigheid op de lijsten een nieuw imago van de politieke wereld, ontzenuwt ze de gemeenplaatsen dat “men geen vrouwen vindt” en dat ze zich niet voor de politiek interesseren. Het tweede luik – en dit is geen verrassing - gaat over de verkozen vrouwen in de beraadslagende en uitvoerende organen. De conclusies eindigen met een kort overzicht van de factoren die de verkiezingskansen van vrouwen kunnen beïnvloeden.

II. STEEDS MEER VROUWELIJKE KANDIDATEN

A. De vrouwelijke kandidaten over het hele land en per gewest

De vrouwen vertegenwoordigen voor heel België 42% van de kandidaten bij de provincieraadsverkiezingen van oktober 2000. Zij maken dus een significante doorbraak in vergelijking met de provincieraadsverkiezingen van 1994, toen ze volgens een enquête door het Ministerie van tewerkstelling en Arbeid 34% van de kandidaten uitmaakten (+8%).

Als men het percentage kandidaten per provincie bekijkt, stelt men vast dat het weinig varieert. In Vlaanderen telt Limburg het laagste percentage (41%) en Oost-Vlaanderen het hoogste (43%); in Wallonië staat de provincie Namen het minst “open” voor vrouwen (41%) en de provincie Luxemburg het meest (44%). Maar de uitersten liggen dicht bij elkaar en over het algemeen kan men stellen dat het quotum van minimum één derde vrouwelijke kandidaten dat door de wet Smet-Tobback verplicht gesteld is overal overtroffen is, en dit zowel op nationaal niveau als op het niveau van de gewesten. Zoals dit reeds voor de provincieraadsverkiezingen van 1994 was vastgesteld (maar in mindere mate) kan men dus gewagen van een aanhoudende vooruitgang.

---

² Valérie Verzele en Carine Joly, op.cit.

³ Zie namelijk het programma van de PRL: Changer la politique, PRL, 10 april 1995.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen ligt het percentage vrouwelijke kandidaten iets onder dat van de provincieraadsverkiezingen (40%, ofwel -2%). Maar het blijft steeds boven het door de wet vereiste één derde. Hoewel de verschillen tussen de regio's miniem zijn (nauwelijks enkele percenten), bereiken in Vlaanderen twee provincies op vijf het nationale gemiddelde (Antwerpen en Vlaams-Brabant), terwijl de drie andere zich iets onder dit gemiddelde bevinden. In Wallonië liggen vier van de vijf provincies op of boven (Waals-Brabant) het nationaal gemiddelde en slechts één provincie bevindt zich onder het gemiddelde (Luxemburg).

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest onderscheidt zich door zijn hoge score van vrouwelijke kandidaten bij de gemeenteraadsverkiezingen: 44 %

Dit geval uitgezonderd zijn de verschillen tussen de percentages vrouwelijke kandidaten zeer klein, met een nogal opmerkelijke overeenkomst tussen Vlaanderen en Wallonië.

Maar het percentage vrouwelijke kandidaten voorspelt in principe niets over het percentage verkozen vrouwen. Een van de belangrijkste strijdpunten van het feminisme is om op de lijsten een evenwichtige verdeling tussen de geslachten te verkrijgen. De middelen om dit doel te bereiken zijn doorheen de tijd veranderd, gaande van radicale oplossingen zoals de afwisseling tussen mannen en vrouwen (ritssluiting-systeem) die al vroeg door de Duitse "Groenen" werd aangeraden, tot meer onderhandelde oplossingen met quota op de verkiesbare plaatsen⁴. Het door Miet Smet en Louis Tobback ingediende voorstel verplichtte trouwens een quotum van tweederde op de verkiesbare plaatsen, maar de wetgever heeft die maatregel niet behouden. Het huidige voorontwerp van wet op de pariteit komt terug op de noodzaak om mannelijke en vrouwelijke kandidaten op de beste plaatsen in evenwicht te brengen en stelt een afwisseling van de geslachten op de eerste twee plaatsen van de lijst voor.

De plaats van de vrouwelijke kandidaten op de lijst is dus een belangrijk criterium, vooral in een systeem waarin de seksepariteit tussen de kandidaten niet bestaat en waarin de afwisseling van de geslachten niet is opgelegd. De plaats als lijsttrekker blijft natuurlijk de meest gunstige. Voor het hele land had bijna een kwart van de lijsten die voor de provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000 waren ingediend een vrouw als lijsttrekker. Een opmerkelijk feit is dat deze verhouding identiek is in Vlaanderen en in Wallonië. Deze analogie maskeert niettemin variaties tussen de provincies: in Vlaanderen tekende zich een grote homogeniteit af met 22% lijsten met een vrouw als lijsttrekker in vier van de vijf provincies (24% in Oost-Vlaanderen), terwijl Wallonië een duidelijk meer gecontrasteerd beeld biedt, dat schommelt van 32% in Waals-Brabant tot 12% in de provincie Namen. Maar die laatste provincie vormt een uitzondering.

Hoewel de mannen ruim in de meerderheid blijven als lijsttrekker, ziet men dat de vrouwen zeer duidelijk een "achterstand" inhalen als de eerste twee plaatsen op de lijst in rekening worden gebracht. Tweederde van de lijsten bij de provincieraadsverkiezingen waarop minstens twee kandidaten voorkomen, bestaan uit een man en een vrouw. Er is een klein verschil tussen Vlaanderen (66%) en Wallonië (61%). In Vlaanderen bevindt alleen de provincie Antwerpen zich onder het nationale gemiddelde (59%); Wallonië vertoont nogmaals veel minder homogeniteit met Waals-Brabant waar 73% van de lijsten op de eerste twee plaatsen de M/V-alternatie vertoont en Henegouwen met slechts 56% van zulke lijsten.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen zijn de vrouwen veel minder bevoordeeld. Over het hele land heeft slechts 18% van de gemeentelijke lijsten een vrouw als lijsttrekker. In

---

⁴ Zoals bijvoorbeeld in het wetsvoorstel van de Franse regering dat op 26 januari 2000 door het Parlement werd gestemd met de pariteit per groep van zes voor de gemeentelijke en regionale verkiezingen.

tegenstelling tot de provincieraadsverkiezingen zijn de contrasten naar gelang de provincies even groot als die in de twee gewesten: in Vlaanderen schommelt het percentage lijsten met een vrouw als lijsttrekker tussen 14% in West-Vlaanderen en 20% in de provincie Antwerpen. In Wallonië, schommelen deze tussen 13% (Luxemburg) en 21% (Luik). Bovendien kunnen de gemiddelden zeer uiteenlopende plaatselijke toestanden maskeren: in 245 gemeenten van het land (42%) heeft geen enkele lijst een vrouw als lijsttrekker. Minder dan 10% van de gemeenten stelt de helft van de lijsten met een vrouw als lijsttrekker voor.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bevestigt op dit gebied zijn voorsprong op de twee andere gewesten met een kwart van de gemeentelijke lijsten met een vrouw als lijsttrekker.

De vrouwen worden dus zelden als lijsttrekker geplaatst; een vaststelling die enigszins genuanceerd wordt als men naar de eerste twee plaatsen kijkt. Voor de gemeenteraadsverkiezingen stijgt het percentage lijsten met afwisseling van de geslachten op de eerste twee plaatsen tot 54%. Maar de verschillen tussen de drie regio's zijn belangrijk: het Brussels Hoofdstedelijk Gewest komt op de eerste plaats (59%), gevolgd door Wallonië (55%) en Vlaanderen (52%). Die gemiddelden maskeren opnieuw de provinciale variaties in de gewesten. Zo liggen alle Vlaamse provincies onder het nationale gemiddelde, dat op regionaal niveau slechts wordt ingehaald door goede score van de provincie Antwerpen (58%). In Wallonië daarentegen plaatsen vier van de vijf provincies zich boven het nationale gemiddelde en Henegouwen toont een kleine 50% lijsten met afwisseling op de eerste twee plaatsen.

Alle lijsten samen genomen, blijft de evenwichtige verdeling tussen mannen en vrouwen toch nog overal een utopie. Maar in de huidige stand van zaken heeft dit criterium, zoals we het zullen zien, veel minder gevolgen dan verkiesbare plaatsen.

Hoewel er bij de provincieraadsverkiezingen bijna een vijfde van de lijsten een perfecte afwisseling vertoont (wat een vooruitgang kan lijken), moet er wel aan toegevoegd worden dat 21% van die lijsten uit kiesdistricten komen waar er slechts twee of drie kandidaten te verkiezen zijn. Als we die kleine lijsten van het totaal aftrekken, daalt het percentage lijsten met M/V-afwisseling tot 16%. Het is duidelijk dat hoe hoger het aantal te verkiezen kandidaten is, hoe minder er van afwisseling sprake is.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen vertoont slechts 4% van de lijsten een perfecte afwisseling en meer dan één derde van die lijsten is uit maximum 5 kandidaten samengesteld. Alleen Brussel onderscheidt zich met 10% lijsten die een perfecte afwisseling laten zien. Naar gelang de provincies schommelen de percentages tussen 1% en 5%. De lijsten van de provincie Luxemburg vertonen het laagste percentage. Twee Waalse provincies (Waals-Brabant en Luik), één Vlaamse provincie (Antwerpen) en het arrondissement Brussel Hoofdstedelijk Gewest neigen het sterkst naar lijsten met afwisseling, terwijl twee Vlaamse provincies (West-Vlaanderen en Limburg) de tegenovergestelde tendens vertonen.

Om de verkiezing van vrouwen te bevorderen, is de toekenning van een verkiesbare plaats natuurlijk belangrijker dan de samenstelling van de lijst in haar geheel, tenminste onder het huidige verkiezingsstelsel dat geen M/V-pariteit van kandidaten voorziet. De perfecte M/V-afwisseling op een lijst beantwoordt aan een principe van gerechtigheid, maar vereist ook dat de mannelijke en vrouwelijke kandidaten op alle lijsten in gelijk aantal vertegenwoordigd zijn. Met slechts tweederde van dergelijke lijsten, verliest de perfecte afwisseling haar reden van bestaan.

Bij de provincieraadsverkiezingen namen de vrouwen 30% van de verkiesbare plaatsen in. Het verschil tussen Vlaanderen en Wallonië is hier niet significant. De aantallen en de diversiteit van de lijsten laten niet toe die gegevens voor de gemeenteraadsverkiezingen bloot te leggen.

B. De vrouwelijke kandidaten per partij

De lijsten van de groene partijen zijn voor vrouwen de meest gunstige, en dit geldt zowel voor de provincieraadsverkiezingen als voor de gemeenteraadsverkiezingen. Op hun lijsten komen gemiddeld evenveel vrouwelijke als mannelijke kandidaten voor. De andere partijen stellen bij de provincieraadsverkiezingen ongeveer 40% vrouwelijke kandidaten voor, met weinig verschillen tussen de politieke partijen. Elke partij stelt wel een hoger percentage dan het minimum van één derde aan vrouwelijke kandidaten voor, behalve het FN (31%).

Wanneer de resultaten volgens de andere criteria worden geanalyseerd (vrouwen als lijsttrekker, op eerste twee plaatsen en afwisseling van geslachten), kan men vaststellen dat geen enkele partij evenveel vrouwen als mannen bovenaan de lijst plaatst. Ondanks de vrouwvriendelijke houding van de groene partijen, telt AGALEV slechts 27% lijsten met een vrouw als lijsttrekker. Voor ECOLO en de CVP ligt dat percentage iets lager. De percentages vrouwelijke lijsttrekkers van de verschillende partijen zijn zeer uiteenlopend en het laagst bij de SP (13%). Er is echter een uitzondering: de PTB die er bij de provincieraadsverkiezingen in slaagt 44% van zijn lijsten met een vrouw als lijsttrekker voor te stellen. De extreem rechtse partijen bevinden zich aan de staart met minder dan 20% lijsten met een vrouw als lijsttrekker.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen hebben de groene partijen een grotere proportie lijsten met een vrouw als lijsttrekker voorgesteld dan bij de provincieraadsverkiezingen (31% voor AGALEV en 36% voor ECOLO). Er is echter geen duidelijke tendens zichtbaar: de PS bijvoorbeeld stelt bij de gemeenteraadsverkiezingen minder lijsten voor met een vrouw als lijsttrekker dan bij de provincieraadsverkiezingen; voor de SP en de VLD is het omgekeerde het geval. En de CVP, die voor de provincieraadsverkiezingen 27% lijsten met een vrouw als lijsttrekker voorstelde, heeft er maar 11% voor de gemeenteraadsverkiezingen. Er moet eveneens opgemerkt worden dat de 'andere' lijsten duidelijk onder het gemiddelde liggen (14%).

In werkelijkheid zijn de resultaten bijzonder uiteenlopend en eigenlijk wordt het nationale gemiddelde van 18% alleen dankzij de "prestaties" van de groene partijen bereikt, gevolgd door de PSC, Vivant en het FDF. De plaatselijke situatie speelt vaak een grote rol en die kan dikwijls bij een globale analyse niet worden blootgelegd. Alleen een diepgaande studie kan de oorsprong, de aard en de invloed van lokale factoren bepalen.

De perfecte afwisseling van geslachten op de lijsten betreft, dat wil zeggen de "ideale" lijsten met evenveel mannen als vrouwen volgens het 'ritssluiting-systeem', is verre van een werkelijkheid. Dit gebrek aan evenwicht is een "logisch" gevolg van een blijvend groter aantal mannelijke kandidaten, mede omwille van het wettelijke quotum van 2/3. De over het geheel genomen slechte scores voor dit criterium tonen aan dat de partijen weinig geneigd zijn spontaan naar de pariteit en de afwisseling over te gaan, vooral voor de gemeenteraadsverkiezingen waar de lijsten met een perfecte afwisseling werkelijk een uitzondering blijven, zelfs als de percentages lijsten met een perfecte afwisseling hier een beetje hoger zijn dan voor de provincieraadsverkiezingen.

Aangezien de pariteit en de afwisseling op de lijst niet verplicht zijn, kan de score die de verschillende partijen betreffende de afwisseling bereikt hebben, in deze analyse op zijn hoogst als een test worden beschouwd die het mogelijk maakt de goede wil ten opzichte van die criteria te meten. In de huidige stand van zaken zou het interessant geweest zijn te schatten hoeveel partijen een M/V-afwisseling op de verkiesbare plaatsen hebben voorgesteld. Die analyse zou ons in staat stellen uit te maken in hoeverre de respectievelijke partijen aan mannen én vrouwen dezelfde kans willen geven om verkozen te worden.

Het onderzoek naar de vrouwen op een verkiesbare plaats op de lijst, en dit voor elke partij, was slechts voor de provincieraadsverkiezingen mogelijk, aangezien de lijsten bij de gemeenteraadsverkiezingen te talrijk en te ingewikkeld waren. We merken op dat bijna tweederde van de verkozen vrouwen op een verkiesbare plaats op de lijsten stond, terwijl dit het geval was voor meer dan 70% mannen. Voor de gemeenteraadsverkiezingen zetten de partijen dus nog steeds meer mannelijke dan vrouwelijke kandidaten op de verkiesbare plaatsen.

Alvorens het onderdeel over de kandidaten af te sluiten, moet nog duidelijk gesteld worden dat de kwantitatieve analyse ervan een noodzakelijke, maar geenszins afdoende stap is. Om de vastgestelde variaties te kunnen interpreteren moeten we over kwalitatief meer verfijnde studies beschikken en daarbij rekening houden met de lokale inplanting van de partijen in het verleden en met lokaal versturende factoren (zeker sinds de fusie van gemeenten waarbij de oude gemeentelijke entiteiten op de lijsten vermeld moeten zijn). Men moet ook rekening houden met de plaatselijke politieke "dynastieën", met kiesdistricten waarin men sedert lang op dezelfde politieke partijen stemt en met wat "de premie van uittredenden" genoemd kan worden. Het is inderdaad bekend dat de uittredende verkozen kandidaten veel kans maken op dezelfde lijst opnieuw verkozen te worden, als ze naar een nieuw mandaat dingen. Twee factoren spelen hier tegen de vrouwen: enerzijds is er altijd een groter aantal mannelijke dan vrouwelijke uittredende raadsleden, en anderzijds schijnt dit mannelijke overwicht nog versterkt te worden door een "langer politiek leven" van de mannen. Dat toont tenminste een studie over de plaatselijk verkozen vrouwen in Frankrijk aan: "Na een mandaat van 6 of 12 jaar zijn veel verkozen vrouwen uitgeput omdat ze hun openbare, professionele- en familielevens met elkaar hebben moeten verzoenen; daarom wensen ze, sneller dan mannen, hun mandaat aan iemand anders over te laten. Omdat doorgaans mannen minder taken moeten cumuleren, staan ze niet zo makkelijk hun plaats af"⁵. Die vaststelling die reeds in verschillende landen gemaakt is, zou ook voor België onderzocht moeten worden. Indien de uitslag pertinent blijkt te zijn, zou er in de analyse rekening mee moeten worden gehouden, aangezien de nieuwe vrouwelijke kandidaten (maar ook de nieuwe mannelijke kandidaten) natuurlijk niet onmiddellijk op de goede plaats op de verkiezingslijsten komen te staan.

Deze en nog heel wat andere kwalitatieve elementen vormen samen de plaatselijke politieke "erfenis" en verklaren waarom de doorbraak van vrouwen op bepaalde plaatsen wordt geremd of elders integendeel wordt versneld. We moeten echter goed weten wat deze elementen inhouden als we de gegevens correct willen interpreteren.

Hoe dan ook, één vaststelling dringt zich op: alle criteria samen beschouwd, is het provinciaal niveau voor vrouwen overal gunstiger gebleken dan het gemeentelijke niveau. Eén van de mogelijke verklaringen (maar niet de enige) ligt misschien in het grote aantal kleine kiesdistricten. De kleine kiesdistricten verkiezen op provinciaal niveau weinig mandatarissen. En we weten dat de lijsten met weinig kandidaten een grotere tendens hebben het evenwicht tussen de geslachten te benaderen dan de andere lijsten. Een andere verklaring kan gevonden worden in de diversiteit aan politieke partijen, die op gemeentelijk niveau een grotere onafhankelijkheid aan de dag leggen tegenover de consignes van de centrale partijbesturen.

Zonder hier in details te treden, noch volledig te willen zijn, moeten we er aan herinneren dat de meeste partijen nauwkeurige consignes omtrent de samenstelling van de kieslijsten hadden gegeven. Maar die consignes zijn blijkbaar beter opgevolgd voor de provincieraadsverkiezingen dan voor de gemeenteverkiezingen.

---

⁵ Françoise Gaspard, "Les élues municipales en France", *Les hommes et les femmes dans les communes d'Europe.*; op.cit., 1999, p. 37-39.

Het programma van de groene partijen was zeer duidelijk. ECOLO spreekt zich uit voor de paritaire democratie⁶ en klaagt op alle gebieden de zwakke vertegenwoordiging van vrouwen aan. "Een evenwichtige aanwezigheid van vrouwen op alle niveaus en in alle soorten functies van het professioneel leven is de doelstelling van ECOLO (...) Het is ook de doelstelling zo snel mogelijk, in alle instanties van de partij en op alle verkiezingslijsten de pariteit man/vrouw te bereiken" (art. 1.2 van de statuten). Ter gelegenheid van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van oktober 2000 werden twee brochures uitgegeven door de ECOLO-Commissie Eén vrouw/Eén man. De ene brochure stelt de vrouwelijke mandatarissen van ECOLO⁷ voor, de andere de voorstellen die door de Commissie Eén vrouw/Eén man werden opgesteld: "De weg naar de pariteit tussen mannen en vrouwen inslaan, betekent dus dat we onze inspanningen eerst op de vrouwen moeten concentreren, aangezien zij onvoldoende vertegenwoordigd zijn in de instanties waar de beslissingen genomen worden (...) Wat de mannen betreft, die moeten wat opzij gaan, een beetje plaats maken, zich voor andere bezigheden openstellen en leren accepteren dat hun manier van machtsuitoefening enigszins onder de valbijl komt..."⁸

De doelstelling van AGALEV, de Vlaamse tegenhanger van ECOLO, was ook om naar de volledige pariteit te streven door het ritssysteem te respecteren. In de samenstelling van de kieslijsten is AGALEV onbetwistbaar de partij die dit model het dichtst benaderd heeft, of het nu het percentage vrouwelijke kandidaten, het percentage vrouwen bovenaan de lijst of het respect van het principe van de afwisseling over de hele lijst betreft. ECOLO heeft de pariteit ook dicht benaderd, hoewel die partij een lager percentage vrouwen bovenaan de lijst heeft.

Op 13 september 2000 organiseerde de PRL een ontmoeting: "Plaats aan de vrouwen" met de vrouwelijke kandidaten van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen⁹. Tijdens deze ontmoeting bevestigde de PRL haar wens zoveel mogelijk vrouwen verantwoordelijke functies te zien bekleden. Een stap in die richting was de functies van onder-voorzitter en adjunct-secretaris van de partij aan vrouwen toe te kennen. De partij heeft zich "over de hele linie gunstig uitgesproken betreffende de promotie van vrouwen op de kieslijsten, teneinde hun een rechtvaardige vertegenwoordiging te verzekeren".

Het bureau van de PS heeft op het Congres van 10 juli 1999 en op voorstel van voorzitter Elio di Rupo unaniem gestemd ten gunste van lijsten die de pariteit benaderen (40% vrouwelijke kandidaten) en met minstens één vrouw op de drie eerste plaatsen. Deze beslissing was geldig voor de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2000. De voorzitter van de SP, Patrick Janssens en het bureau van die partij hebben eveneens een evenwichtige opstelling van mannelijke en vrouwelijke kandidaten op de lijsten als consigne gegeven evenals het principe van afwisseling op de eerste plaatsen. Het bureau van de CVP van 16 november 1999 heeft de wens uitgesproken het ritssysteem te benaderen en minimum vier vrouwen op de tien eerste plaatsen voor te stellen.

Globaal gezien kan men zeggen dat bijna alle partijen consignes hebben gegeven die in de richting van een evenwichtige samenstelling van de kieslijsten gaan.

---

⁶ "Réduire les inégalités entre les hommes et les femmes", 29 maart 2001, zie website van ECOLO (<http://www.ecolo.be>)

⁷ Ecolo, A Ecolo, de vrouwen nemen op alle niveaus deel, Ed. resp. Brigitte Ernst, Namen, 2000.

⁸ Ecolo, Commissie Een vrouw/een man, une égalité hommes/femmes: un pari communal!, Ed. resp. Brigitte Ernst, Namen, 2000. p. 3 en 10.

⁹ Brochure: Rencontre Place aux femmes, Montigny-le-Tilleul, 13 september 2000.

III. DE VERKOZEN VROUWEN: EEN LANGZAME, MAAR ZEKERE VOORUITGANG

Hoewel de politieke formaties veel macht hebben bij de samenstelling van de kieslijsten, veronderstelt elke verkiezing het optreden van nieuwe acteurs: de mannelijke en vrouwelijke kiezers. Er kan een verschil in appreciatie zijn tussen de bedoelingen van de partijen inzake vrouwelijke kandidaten en het gedrag van het kiezerscorps. Anders uitgedrukt, de kiezers stemmen niet noodzakelijk op vrouwen, zelfs als ze goed geplaatst zijn op de lijsten. De keuze van de kiezers hangt van verschillende en variërende invloeden af, van factoren die rechtstreeks met de verkiezingen verbonden zijn maar ook van conjuncturele en incidentele factoren. In het geval van de verkiezingen van oktober 2000 bijvoorbeeld heeft de campagne van de democratische partijen tegen de doorbraak van extreem rechts een deel van de aandacht op een thema geconcentreerd dat "heter" scheen te zijn dan de integrale toepassing van de wet Smet-Tobback.

A. Op nationaal en gewestelijk niveau

Over het hele land genomen zijn 29% van de verkozenen vrouwen, terwijl vrouwen 42% van de kandidaten uitmaakten. Daarbij moet worden opgemerkt dat Wallonië gestegen is van 20% verkozen vrouwen in 1994 tot 29% in 2000 en Vlaanderen van 23% tot 29%.

De grens van 30% verkozen vrouwen, die door alle politieke analisten als de "kritische massa" wordt beschouwd om in een vergadering een zichtbaar effect te sorteren, is nog niet bereikt. Maar als men de situatie in de respectievelijke provincies bekijkt, stelt men vast dat vier provincies de grens van 30% verkozen vrouwen of zelfs meer hebben bereikt: 40% in Waals-Brabant en in de provincie Antwerpen, 35% in de provincie Luik, 30% in Oost-Vlaanderen. Twee provincies blijven achter met slechts één vijfde vrouwen onder de verkozenen, nl. Limburg en de provincie Namen (maar die laatste had ook al de laagste score in 1994, de vooruitgang in 2000 is er dus aanzienlijk).

We moeten ook de nadruk leggen op het feit dat de vertegenwoordiging van vrouwen in de provincieraden, ten opzichte van 1994, overal stijgt – behalve in Luxemburg (maar in die provincie worden ook het minst provinciemandatarissen verkozen (47)). Op bepaalde plaatsen is de stijging zelfs spectaculair: + 13% in de provincie Antwerpen en in de provincie Namen, + 12% in Oost-Vlaanderen en in Waals-Brabant, + 17% in de provincie Luik.

Op gemeentelijk niveau zijn de resultaten iets minder gunstig dan op provinciaal niveau. Op een totaal van 13.077 verkozenen vertegenwoordigen de vrouwen 27% (3.563). Er is geen significant verschil tussen Vlaanderen en Wallonië, met als uitzondering het Brussels Gewest dat duidelijk tegen de twee andere afsteekt met bijna 40% verkozen vrouwen. Dit is dus het enige gewest dat ruim de kritieke grens van 30% vrouwelijke mandatarissen overschrijdt. Wanneer men de provincies vergelijkt, vertonen de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen minder dispariteit dan die van de provincieraadsverkiezingen. Ze schommelen in de verschillende provincies tussen 22% en 30% verkozen vrouwen.

Ook op gemeentelijk niveau is de vooruitgang van verkozen vrouwen ten opzichte van 1994 duidelijk, zelfs als de resultaten minder gunstig zijn dan voor de provincieraadsverkiezingen. De percentages gaan in dit geval van 5% tot 10% naar gelang de provincie. De winst is op dit niveau dus tegelijk bescheidener en homogener dan voor de provincieraadsverkiezingen.

Geleidelijke vooruitgang van het aantal verkozen vrouwen: vergelijking tussen 1994 en 2000

	Provincieraadsverkiezing en % verkozen vrouwen			Gemeenteraadsverkiezingen n % verkozen vrouwen			
	1994	2000	winst	1994	2000	Winst	
België	21	29	+ 8	20	27	+ 7	
De provincies							
Antwerpen	29	42	+ 13	24	30	+ 6	
Vlaams-Brabant	31	29	+ 2	20	29	+ 9	
West-Vlaanderen	18	23	+ 5	19	25	+ 6	
Oost-Vlaanderen	18	30	+ 12	18	25	+ 7	
Limburg	19	21	+ 2	19	26	+ 7	
Waals-Brabant	29	41	+ 12	21	30	+ 9	
Henegouwen	20	24	+ 4	17	25	+ 8	
Luik	18	35	+ 17	20	28	+ 8	
Luxemburg	28	26	- 2	17	22	+ 5	
Namen	7	20	+ 13	16	23	+ 6	
Brussels Gewest	Hoofdstedelijk	-	-	-	28	38	+ 10

Het is vreemd dat er geen correlatie bestaat tussen de resultaten van vrouwen bij de provincieraadsverkiezingen en bij de gemeenteraadsverkiezingen: de provincies waarin de vertegenwoordiging van vrouwen het meest vooruitgegaan is bij de provincieraadsverkiezingen, vertonen niet de grootste vooruitgang bij de gemeenteraadsverkiezingen. Dit toont duidelijk dat het gedrag van de kiezers varieert naar gelang het niveau van de verkiezing en een reeks ander variabelen zoals plaats op de lijst, enz.

De vergelijking tussen verkozen vrouwen en de daadwerkelijk zetelende vrouwen in de verschillende vergaderingen onthult weinig verschillen: 12 vrouwen meer in de provincieraden (+2%); 20 vrouwen meer in de gemeenteraden (+0,2%). De toestand verandert dus nauwelijks als het om de installatie van mandatarissen gaat. Het is zelfs moeilijk te stellen dat ze gunstiger voor vrouwen is, want de opgemerkte zwakke winsten komen in feite voort uit situaties die elkaar opheffen: in 22% van de gemeenten bijvoorbeeld is het aantal geïnstalleerde vrouwen hoger dan het aantal verkozen vrouwen, maar in 17% van de gemeenten is het omgekeerde het geval.

In het hele land blijven er slechts twee gemeenten (Rouvroy en Tintigny in de provincie Luxemburg) die door een uitsluitend mannelijk gemeenteraad bestuurd worden. In 12 gemeenten (2%) is de "gemengde raad" tot de aanwezigheid van één enkele vrouw beperkt, maar in 75% van de gemeenten bestaat de gemeenteraad uit minstens één derde vrouwelijke raadsleden. Er zijn in België slechts drie gemeenten waar de vrouwelijke raadsleden talrijker zijn dan de mannelijke (Messine in West-Vlaanderen, Sint-Lambrechts-Woluwe in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Oud-Heverlee in Vlaams-Brabant).

In welke mate hebben de vrouwen die de gemeente- en provincieraden verkozen zijn, toegang tot de uitvoerende organen? Met ander woorden: hoeveel vrouwelijke schepenen zijn er in de schepencolleges en hoeveel bestendige vertegenwoordigsters zijn er in de provincies?

Percentage vrouwen in de gemeenteraden en in de uitvoerende organen (verkiezingen 2000) in vergelijking met het percentage verkozen vrouwen

	% bestendige vertegenwo or-digsters	% verkozen vrouwen in de provincieraad	% vrouwelijke schepenen	% verkozen vrouwen in de gemeenteraad
België	15%	29	20	27
De provincies				
Antwerpen	17%	42	20	30
Vlaams-Brabant	17%	29	22	29
West-Vlaanderen	0	23	20	25
Oost-Vlaanderen	17%	30	17	25
Limburg	17%	21	20	26
Waals-Brabant	33%	41	17	30
Henegouwen	0	24	18	25
Luik	0	35	19	28
Luxemburg	33%	26	18	22
Namen	17%	20	14	23
Brussels Gewest			31	38

Voor de bestendige deputaties zijn de cijfers weinig significant gezien het kleine aantal bestendige vertegenwoordigers per provincie (6). Wanneer een vrouw in de bestendige deputatie komt zetelen, verhoogt ze dus in één keer de score vrouwelijke geïnstalleerden met 17%! Er moet echter opgemerkt worden dat drie provincies geen vrouw in hun bestendige deputatie hebben: Oost-Vlaanderen, Luik en Henegouwen. Deze toestand staat niet in verband met hun percentage vrouwelijke provincieraadsleden. Oost-Vlaanderen evenals Luik zijn twee provincies die bij de provincieraadsverkiezingen van 2000 een grote vooruitgang hebben geboekt aangaande hun percentage verkozen vrouwen; het kan logisch schijnen dat ze aan de pas verkozen vrouwen niet onmiddellijk mandaten in de uitvoerende organen hebben toegewezen (dat is ook het geval voor de mannen).

Wanneer men naar de schepencolleges kijkt, stelt men een vooruitgang van 6% vrouwelijke schepenen voor het hele land vast, met een sterkere doorbraak in sommige provincies. De vooruitgang lijkt zich duidelijker te profileren in sommige gemeenten waar de toestand voordien minder gunstig voor de vrouwen was, terwijl in andere gemeenten waar de vrouwen al goed vertegenwoordigd waren de winst minder groot is geweest. Bovendien kunnen de globale resultaten een plaatselijke achteruitgang maskeren: zo is de opgemerkte winst voor de vrouwelijke schepenen niet absoluut, want 28 colleges die in 1994 een vrouw telden zijn in 2000 weer uitsluitend mannencolleges geworden. Alleen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft schepencolleges met bijna één derde vrouwen. De standaard in Vlaanderen is rond 20% - behalve in Oost-Vlaanderen - terwijl Wallonië zich systematisch onder de 20% bevindt. In slechts 29 gemeenten (5%) is het college paritair samengesteld en in 11 gemeenten (2%) zijn de vrouwen in de meerderheid. Sint-Lambrechts-Woluwe vormt de uitzonderling met een gemeenteraad die meer vrouwen dan mannen telt en een college met zes vrouwelijke schepenen en slechts één mannelijke!

In 33% van de gemeenten blijft het uitvoerend orgaan een uitsluitend mannelijke aangelegenheid, maar dat was het geval voor 48% van de gemeenten in 1994. Er kan dus gewag worden gemaakt van een vooruitgang met 15%. Er is nog een bijzonderheid te melden, namelijk 14 gemeenten met een vrouwelijke burgemeester in een schepencollege dat verder uitsluitend uit mannen bestaat.

B. Per partij

Alle partijen samen genomen verkrijgen de vrouwen ongeveer één derde van de stemmen, terwijl ze 40% van de kandidaten vormen. Alleen de groene partijen hebben een kiezerscorps dat meer op vrouwen dan op mannen stemt. Het kiezerscorps van de PS daarentegen blijft nog steeds massaal op mannen stemmen, alhoewel de vrouwen 42% van de kandidaten van die partij uitmaken.

Het is jammer dat we niet over deze gegevens voor de verkiezingen van 1994 beschikten en dat we dus niet hebben kunnen bepalen wat het effect is van de verhoging van het aantal vrouwelijke kandidaten op het gedrag van de kiezers. De groene partijen, die lijsten hebben uitgebracht die het evenwicht tussen mannen en vrouwen het dichtst benaderden, zijn vooruitgelopen op de tendens van hun kiezerscorps, aangezien dit laatste grotendeels op vrouwen heeft gestemd. Het kiezerscorps van de grote traditionele partijen blijft voor de meerderheid op mannen stemmen. De kiezers van de Franstalige liberalen en van de twee socialistische partijen stemmen het minst op vrouwen.

Overzicht van het gemeentelijk en provinciaal bestuur na de verkiezingen van oktober 2000

De gemeenten		
	Aantal	%
Gemeenteraden		
Raden uitsluitend uit mannen samengesteld	2	0,3
Raden met slechts één vrouw	12	2
Raden met 2 vrouwen tot minder dan 33% vrouwen	428	73
Raden met 33% tot 50% vrouwen	144	24
Raden met meer dan 50% vrouwen	3	0,5
Colleges (zonder de burgemeesters)		
Colleges uitsluitend uit mannen samengesteld	193	33
Colleges met 1 vrouw tot 33% vrouwen	258	43
Colleges met meer dan 33% tot 49% vrouwen	109	19
Colleges met pariteit	18	3
Colleges met meer vrouwen dan mannen	11	2
Burgemeesters		
Gemeenten door een mannelijke burgemeester bestuurd	544	92
Gemeenten door een vrouwelijke burgemeester bestuurd	45	8

IV. HET DEVOLUTIEVE EFFECT EN HET VOORONTWERP VAN WET OP DE PARITEIT

A. De gevolgen van het devolutieve effect

De vermindering tot de helft van de overdracht van lijststemmen, het zogenaamde devolutieve effect, die bij de verkiezingen van 8 oktober 2000 toegepast werd, heeft op provinciaal niveau voor de vrouwen weinig invloed gehad. Zelfs als de devolutie totaal was afgeschaft, zou het aantal vrouwelijke verkozenen voor de provincieraad niet werkelijk gewijzigd zijn. Volgens een extrapolatie op grond van de resultaten van 2000

zou de afschaffing 2% verkozen vrouwen meer hebben opgeleverd. Maar dit percentage is niet zeker, aangezien het voortkomt uit een extrapolatie waarbij de plaatselijke effecten elkaar opheffen.

Er kan in ieder geval vastgesteld worden dat de vermindering tot de helft van het devolutieve effect op sommige plaatsen een duidelijke verhoging en op andere een verlaging van de verkozen vrouwen tot gevolg heeft gehad. Bovendien kan men niet uitmaken hoe de partijen hun lijsten opgesteld zouden hebben in een kiesstelsel met totale afschaffing van het devolutieve effect.

De verschillen die uit de vermindering tot de helft van het devolutieve effect voortvloeien, zijn iets signifikanter als men ze per partij beschouwt, maar ze blijven klein. Alleen de vrouwen van de twee groene partijen zouden voordeel gehaald hebben uit een verkiezing die uitsluitend op de voorkeurstemmen gebaseerd is. Maar ook hier blijft de winst, in absolute cijfers uitgedrukt, uitzonderlijk beperkt.

Op gemeentelijk niveau is het verschil tussen het percentage verkozen vrouwen met of zonder devolutief effect nooit hoger dan 1% (zonder devolutief effect zouden 41 vrouwen meer verkozen zijn, ofwel 0.3%). De afschaffing van de techniek, noch *a fortiori* de vermindering tot de helft ervan, is dus een bruikbaar instrument om de kansen van de vrouwen om verkozen te worden, aanzienlijk te verbeteren.

Deze conclusies gelden natuurlijk slechts voor de twee niveaus van machtsuitvoering die hier bestudeerd zijn. Bij de wetgevende verkiezingen zou het devolutieve effect een andere invloed op de resultaten van de verkiezingen kunnen hebben, in die zin dat de lijststemmen daar talrijker zijn en dat de volgorde op de lijst door de kiezers in het algemeen strikter wordt gerespecteerd.

B. Evaluatie van de impact van het voorontwerp van wet op de pariteit

Op provinciaal niveau beantwoorde reeds meer dan één derde van de lijsten (41%) aan de twee criteria die door het voorontwerp van wet¹⁰ waren vooropgesteld. Op gemeentelijk niveau daalt die proportie weer tot 15%. In 47% van de gemeenten beantwoorde geen enkele lijst aan beide criteria.

Het hoge percentage "paritaire" lijsten bij de provincieraadsverkiezingen komt gedeeltelijk voort uit de configuratie van de kiesdistricten. Het aantal te verkiezen kandidaten hangt inderdaad van het bevolkingscijfer af en in vele niet dichtbevolkte kiesdistricten dragen de lijsten slechts 2 tot 5 kandidaten voor. Op te merken valt dat hoe lager het aantal voorgestelde kandidaten is, hoe hoger de kans is op afwisseling en op pariteit van de lijst. Zo stelt bijvoorbeeld de provincie Luxemburg, die zeer dun bevolkte kiesdistricten heeft, 70% lijsten voor die al aan de twee criteria van het voorontwerp van wet beantwoorden.

Voor het hele land stond 30% van de verkozenen (221) bij de provincieraadsverkiezingen op lijsten die reeds aan de twee criteria beantwoordden. Onder deze verkozenen telt men 38% vrouwen (85), terwijl de verkozen vrouwen voorkomend op lijsten die niet aan de criteria beantwoordden, de 25% niet te boven gaan. De winst schijnt dus significant, zelfs als het onmogelijk is precies uit te maken wat dit percentage geweest zou zijn voor de lijsten die niet aan de eisen van het voorontwerp van wet beantwoordden.

Wat de partijen betreft zien we, en dat verbaast niet, dat AGALEV en ECOLO de meeste lijsten voordragen die conform zijn aan de eisen van het voorontwerp van wet (68%). Deze twee partijen behalen echter maar weinig verkozenen voor de provincieraad (9% van het geheel). We moeten de nadruk leggen op het feit dat de vrouwen die op de

---

¹⁰ Dat wil zeggen de afwisseling op de eerste twee plaatsen en de pariteit over de hele lijst.

reeds "paritaire" groene lijsten verkozen zijn, een kiezerscorps hebben dat in het algemeen massaler op vrouwen stemt. Het kiezerscorps van de andere partijen zou niet speciaal een dergelijk gedrag aannemen alleen maar omdat er een verandering in de samenstelling van de lijsten opgetreden is. Maar is het duidelijk dat een lijst met een evenwicht tussen mannen en vrouwen, evenals een tandem man/vrouw op de eerste twee plaatsen, de perceptie van de politieke wereld kan wijzigen: het evenwicht op de lijst geeft een goede kijk op de vrouwelijke kandidaten en ontzenuwt de gemeenplaats dat de politiek een zaak van mannen is. Het is een manier om zeer concreet de cultuur van de pariteit en de productie van beelden betreffende de identiteit van vrouwen in de politiek te beïnvloeden.

Op gemeentelijk niveau is het percentage verkozen vrouwen op lijsten die de twee criteria van het voorontwerp van wet respecteren hoger dan 40%, terwijl het percentage verkozen vrouwen op de lijsten die dat niet doen niet hoger is dan 26%. Het verschil is dus net zo significant als op provinciaal niveau. Voor de gemeenteraadsverkiezingen zou het voorontwerp van wet des te meer effecten moeten opleveren, aangezien het een grotere verandering teweeg brengt in de wijze waarop de meeste lijsten samengesteld zijn.

Voor al deze partijen is het percentage verkozen vrouwen op de lijsten die aan de twee criteria beantwoorden, hoger dan het percentage verkozen vrouwen op de lijsten die niet aan beide criteria beantwoorden. Het verschil tussen de twee percentages is min of meer belangrijk naar gelang de partijen, maar aangezien het soms slechts om een klein aantal verkozenen gaat, is het niet altijd significant. Als men alleen met de drie partijen (AGALEV, ECOLO en PS) rekening houdt die meer dan 100 verkozenen hebben behaald op de lijsten die conform aan het voorontwerp van wet waren, stelt men vast dat AGALEV en ECOLO bijna evenveel verkozen mannen als vrouwen op deze lijsten hebben. Voor de PS maken de vrouwen 39% van alle verkozenen op dergelijke lijsten uit.

Men kan dus als hypothese stellen dat de in het voorontwerp van wet voorgestelde maatregelen inzake de pariteit, de politieke vertegenwoordiging van de vrouwen aanzienlijk zouden verbeteren, en dit zowel op provinciaal als op gemeentelijk niveau.

V. ANDERE FACTOREN DIE HET VERLOOP VAN DE VERKIEZINGEN OP GEMEENTELIJK NIVEAU BEÏNVLOEDEN

Een aantal factoren die de verkiezingsresultaten kunnen beïnvloeden zijn uitsluitend voor de gemeenteraadsverkiezingen onderzocht.

A. De grootte van het kiesdistrict

Staat de verkiezing van vrouwen in verband met het aantal te verkiezen raadsleden in een kiesdistrict? Hoe meer raadsleden verkozen moeten worden, hoe meer het aantal verkozen vrouwen schijnt te verhogen. Dat het aantal raadsleden van de bevolkingsdichtheid van de gemeente afhangt, betekent concreet gezien dat het percentage verkozen vrouwen de neiging heeft te stijgen naarmate een gemeente talrijker bevolkt is. De andere correlaties zijn veel zwakker: zo kan men stellen dat er nauwelijks een relatie is tussen de grootte van het kiesdistrict en het percentage vrouwelijke kandidaten, het aantal behaalde voorkeurstemmen en het aantal vrouwelijke schepenen. Er bestaat evenmin een verband tussen de grootte van het kiesdistrict en het percentage vrouwen bovenaan de lijst.

B. Correlatie tussen de percentages vrouwelijke kandidaten en de percentages verkozen vrouwen

Er bestaat een sterke correlatie tussen het percentage verkozen vrouwen in 1994 en dat in 2000. Dit betekent heel concreet dat in 2000 dezelfde gemeenten als in 1994 respectievelijk de sterkste en de zwakste percentages verkozen vrouwen hadden.

Het verband tussen de percentages vrouwelijke kandidaten en de percentages verkozen vrouwen bestaat wel, maar is minder duidelijk en schijnt slechts een kleine invloed te hebben. Het is daarentegen verbazend dat er geen correlatie bestaat tussen de stijging van het percentage vrouwelijke kandidaten en de stijging van het percentage verkozen vrouwen tussen 1994 en 2000, noch tussen de stijging van het percentage vrouwelijke kandidaten en het percentage verkozen vrouwen in 2000, wat betekent dat de toestand complex is en dat de in bijna alle gemeenten vastgestelde stijging van het percentage vrouwelijke kandidaten systematisch een gelijklopende verhoging van het percentage verkozen vrouwen tot gevolg heeft¹¹. De toestand in de ene gemeente is totaal verschillend van die in een andere gemeente.

Er bestaat evenmin een correlatie tussen het percentage verkozen vrouwen in 1994 en de stijging van het aantal vrouwelijke kandidaten, wat betekent dat er geen "effect van vrouwelijke verkozenen" bestaat dat meer vrouwen aangezet zou hebben zich voor de volgende verkiezingen kandidaat te stellen. Er bestaat daarentegen een sterke correlatie (maar een negatieve) tussen het percentage vrouwelijke kandidaten in 1994 en de verhoging ervan in 2000: hoe hoger het percentage vrouwelijke kandidaten in 1994 was, hoe minder het in 2000 gestegen is; hoe zwakker het in 1994 was, hoe meer het in 2000 gestegen is. Een gelijkaardig verschijnsel van vervlakking is ook voor de verkozen vrouwen op te merken: alles schijnt er dus op te wijzen dat er een moeilijk te overschrijden grens bestaat die zich omtrent de 40% situeert; en dit geldt voor de vrouwelijke kandidaten zowel als voor de verkozen vrouwen.

C. Correlatie tussen het percentage verkozen vrouwen en de verkiezingscore van de partijen

Staat een machtige politieke formatie in een gemeente meer voor vrouwen open dan een partij die slechts een beperkt aantal verkozenen behaalt?

We hebben een correlatiecoëfficiënt opgesteld tussen het percentage door een partij behaalde zetels en het percentage vrouwelijke kandidaten en verkozen vrouwen ervan. We hebben vastgesteld dat het percentage vrouwelijke kandidaten bij de verkiezingen van 2000 zwakker schijnt te zijn voor de partijen die een goede verkiezingscore registreren. Er bestaat daarentegen geen relatie tussen de score van een partij en het percentage verkozen vrouwen ervan; dit is duidelijk van andere factoren afhankelijk.

D. Invloed van een schepencollege met vrouwen na de verkiezingen van 1994

De gemeenten waarin het college in 1994 minstens één vrouw telde, vertonen de tendens na de verkiezingen van 2000 opnieuw een college met één of meer vrouwen samen te stellen. In deze gemeenten is het waarschijnlijk dat de percentage stemmen die de vrouwen behaald hebben en het aandeel van verkozen vrouwen hoger zijn dan in de gemeenten waar het college uitsluitend uit mannen bestaat.

E. Correlaties met de socio-economische gegevens van de gemeenten

We hebben eveneens correlaties opgesteld tussen de resultaten van de verkiezingen en een reeks socio-economische gegevens, zoals bijvoorbeeld het gemiddelde inkomen in de gemeenten, de bevolkingsdichtheid, het percentage buitenlanders (Europeanen en niet-

---

¹¹ Een verhoging van bijvoorbeeld 10% van het aantal vrouwelijke kandidaten kan evengoed tot een verhoging van 2% van het aantal verkozen vrouwen leiden als een verhoging van 20% van het aantal vrouwelijke kandidaten, en dit zelfs als de twee factoren tijdens de afgelopen verkiezingen gestegen zijn.

Europeanen), het percentage inwoners van meer dan 65 jaar, het werkloosheidscijfer, de onbebouwde grond (promille) en de industrieterreinen (promille)¹². Er vloeien meerdere interessante beschouwingen uit voort, die mogelijke pistes zijn voor een volgend onderzoek.

- Er bestaat een correlatie tussen het inkomen van de bevolking van een gemeente, de percentages aan vrouwen toevertrouwde voorkeurstemmen en de verkozen vrouwen. De gemeenten met hogere inkomens zijn ook de gemeenten waarin de kiezers waarschijnlijk het meest op vrouwen stemmen en waar het percentage verkozen vrouwen het hoogst zal zijn. In de gemeenten met een hoog werkloosheidscijfer (en dus lagere inkomens) zullen de kiezers minder op vrouwen stemmen. De correlatie met de verkozen vrouwen is echter niet zo duidelijk. Inderdaad, in deze laatste gemeenten is het percentage verkozen vrouwen niet significant lager dan elders. Er kan misschien een verklaring gevonden worden in het feit dat de gemeenten met een hoog werkloosheidscijfer ook meer vrouwelijke kandidaten hebben. Maar er is een fijnere analyse nodig om dit verschijnsel goed te begrijpen.
- De steden lijken de vrouwen gunstiger gezind te zijn dan het platteland. Hoe groter de bevolkingsdichtheid, hoe duidelijker de percentages vrouwelijke kandidaten en verkozen vrouwen een stijgende lijn vertonen en hetzelfde geldt, maar in veel mindere mate, voor het percentage vrouwelijke schepenen. De plattelandsgemeenten, waar het percentage niet bebouwde grond belangrijk is, zijn in alle opzichten ongunstig voor vrouwen: de percentages vrouwelijke kandidaten, verkozen vrouwen en vrouwelijke schepenen zijn daar gewoonlijk heel zwak en het kiezerscorps stemt er massaal op mannen. In de meer geïndustrialiseerde gemeenten vertoont het percentage verkozen vrouwen een stijgende lijn, net als het percentage vrouwelijke schepenen.
- De verhouding van de geslachten in de bevolking heeft eveneens een invloed op de verkiezing van vrouwen: hoe sterker de mannen vertegenwoordigd zijn, hoe minder vrouwelijke kandidaten, verkozen vrouwen (en nog minder vrouwelijke schepenen) men er aantreft. De toestand is net het omgekeerde wanneer het percentage vrouwen hoger is dan het percentage mannen. Daarentegen wordt geen correlatie vastgesteld tussen een oude bevolking en de verkiezing van vrouwen. Er bestaat een positieve relatie tussen de aanwezigheid van buitenlanders (uit Europa of erbuiten) en het percentage vrouwelijke kandidaten en verkozenen, en in veel mindere mate wat vrouwelijke schepenen betreft.

VI. TYPOLOGIE VAN DE GEMEENTEN WAAR HET COLLEGE UITSLUITEND UIT MANNEN BLIJFT BESTAAN

In 30% van de gemeenten telt het college van burgemeester en schepenen nog steeds geen vrouwen. Het percentage van deze gemeenten is veel hoger in Wallonië dan in Vlaanderen. Toch is het aantal gemengde schepencolleges na de verkiezingen van 2000 duidelijk gestegen en dit geldt voor Vlaanderen zowel als voor Wallonië. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn alle colleges na de verkiezingen van 2000 gemengd. Het nu nog bestaande verschil tussen Vlaanderen en Wallonië is het gevolg van de vroegere verschillen tussen deze twee gewesten, die slechts na een zekere tijd uitgeveegd kunnen worden.

De dispariteiten tussen de provincies zijn zeer sterk. De provincies Waals-Brabant en Luxemburg hebben bijna de helft van hun colleges uitsluitend uit mannen samengesteld. Buiten Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt in de provincies Henegouwen, Vlaams-

---

¹² Bronnen: Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Brabant, Antwerpen en West-Vlaanderen het laagste percentage colleges aangetroffen dat uitsluitend uit mannen bestaat (ongeveer 25%).

Dragen de gemeenten waar de uitvoerende macht uitsluitend mannelijk is, eigen kenmerken waardoor ze zich onderscheiden van de gemeenten met een gemengd schepencollege? De gemeenten zonder één enkele vrouwelijke schepen hadden, reeds vóór de verkiezingen van 2000, minder lijsten met een vrouw als lijsttrekker. Het gemiddelde aantal voorkeurstemmen van de vrouwen was er dus heel laag. En het is heel logisch dat het percentage verkozen vrouwen in die gemeenten ook zwakker zal zijn.

De gemeenten met een uitsluitend mannelijk college hebben eveneens een betrekkelijk lage bevolkingsdichtheid, een hoger percentage mannen, een uitgesproken plattelandskarakter en een heel klein deel van de grond dat voor industriële activiteiten is voorbehouden. Buitenlanders zijn er meestal ook minder sterk aanwezig. Deze gemeenten onderscheiden zich bovendien door een lager gemiddeld inkomen van hun bevolking dan in de gemeenten met gemengde colleges.

VII. CONCLUSIE: BEGIË IN DE EUROPESE UNIE: GOEDE OF SLECHTE LEERLING?

In het ontwikkelingsproces van "vervrouwelijking" van het lokale politieke leven, zou het interessant geweest zijn de plaats van België in vergelijking met haar Europese partners diepgaander te ontleden. Te meer daar, zoals we het in de inleiding al onderstreept hebben, de Europese richtlijnen op dit gebied heel streng zijn en België er positief op gereageerd heeft.

De vergelijking tussen het aandeel vrouwen in de verkozen vergaderingen op lokaal niveau is niet gemakkelijk te maken voor alle landen van de Europese Unie. In een aantal landen (Finland, Frankrijk, Groot-Brittannië) hebben onlangs verkiezingen plaatsgevonden, waarvoor we nog niet over volledige gegevens beschikken. Het geval van Frankrijk verdient speciale aandacht, aangezien de "*élections municipales*" van 2001 er zich volgens een nieuw verkiezingsstelsel hebben afgespeeld dat naar pariteit streeft (wet van 6 juni 2000).

Ter informatie hebben we een overzicht opgesteld van de lokale vrouwelijke vertegenwoordiging in de landen van de E.U. op het einde van 1999.

Lokale vrouwelijke vertegenwoordiging in de vijftien landen van de Europese Unie in oktober 1999¹³						
Land	Datum van de verkiezingen	Aantal gemeenten	Totaal aantal verkozenen	% vrouwen	% vrouwen in de uitvoerende instanties	% vrouwelijke burgemeesters
Duitsland		14.307	27.933	25%	10%	17%
Oostenrijk		2.359	39.270	13%	n.g.*	2%
België	2000	589	12.697	23%	15%	6%
Denemarken	2001	275	4.675	27%	n.g.	10%
Spanje	2003	8.082	65.589	n.g.	n.g.	10%
Finland	2000	452	12.692	32%	45%	8%

¹³ Bron: Les femmes dans la vie politique locale dans les pays de l'UE en chiffres, Luxemburg, 1999.

Frankrijk	2001	36.555	506.216	23%	n.g.	8%
Griekenland	2002	1.033		4%	n.g.	1%
Ierland	-	114	1.627	16%	n.g.	n.g.
Italië		8.100	129.014	15%	15%	7%
Luxemburg	2003	118	1.140	15%	n.g.	n.g.
Nederland	2001	610	10.287	23%	18%	16%
Portugal	2001	305	8.930	14%	10%	4%
Groot-Brittannië	2000	468	23.325	27%	n.g.	n.g.
Zweden	2002	289	51.700	42%	36%	20%

*n.g.: niet gekend

Als men Zweden en Finland, de "Scandinavische uitzondering" uit dit panorama weglaat, valt het op dat België zich in 1999, met haar 23% verkozen vrouwelijke gemeenteraadsleden, op de 4de positie op 12 bevond, ex-aequo met Frankrijk en Nederland. De positie van België is versterkt dankzij de vastgestelde aangroei in 2000, maar aangezien de resultaten voor Frankrijk en Engeland ontbreken¹⁴ is het moeilijk uit te maken op welke wijze die groei zich comparatief heeft gemanifesteerd. Het onderzoek naar de vrouwelijke burgemeesters plaatst België in een veel minder gunstig daglicht, met name de 9de plaats van de 12 landen waarvoor we over de gegevens beschikken. De in 2000 geobserveerde stijging betekent een lichte verbetering, maar het is duidelijk dat vrouwen vooral de doorstroming naar de uitvoerende instanties wordt ontzegd of bemoeilijkt.

---

¹⁴ Nog niet gekend op het moment van dit onderzoek.